oligofrenov / M.S.Pevzner, V.I. Lybovskiy. – M.: Izdatelstvo akadeviyi pedagogicheskih nayk RSFSR, 1963. – 221 s. **12. Seletskiy A.I.** Psigologiya detskogo vozrasta / A.I. Seletskiy. – K.: Vyshcha shk. Golovnoe izd-vo, 1987. – 295 s.

Дутковська Р. В. Психологічні особливості дітей з порушеннями інтелекту, які підлягають індивідуальному навчанню

У статті обґрунтовується потреба в індивідуальному навчанні. Описуються психологічні особливості різних категорій дітей з порушеннями інтелекту, які підлягають індивідуальному навчанню. Окреслено індивідуальні проблеми розумово відсталих дітей з виразними і стійкими психопатоподібними розладами, лобним синдромом, надмірним порушенням динаміки нервових процесів, епілептичною деменцією, шизофренічною деменцією, які унеможливлюють навчання поряд з іншими учнями. З'ясовано, що першочерговою проблемою дітей з психопатоподібним синдромом є схильність до афективних проявів поведінки. Показано, що лобний синдром у розумово відсталих дітей характеризується кардинальною зміною системи потреб та мотивів. Визначено, що порушення взаємодії між процесами збудження і гальмування в розумово відсталої дитини спричиняє відставання у розвитку психічних процесів, емоцій та особистості в цілому. Охарактеризовано особливості дітей з деменцією, які виникають внаслідок епілепсії та шизофренії. На основі аналізу психологічних особливостей досліджуваних категорій дітей доведено необхідність корекційного впливу на них в системі індивідуального навчання.

Ключові слова: індивідуальне навчання, діти з порушеннями інтелекту, психопатоподібні розлади, лобний синдром, епілептична деменція, шизофренічна деменція.

Дутковская Р. В. Психологические особенности детей с нарушениями интеллекта, которые подлежат индивидуальному обучению

В статье обосновывается необходимость индивидуального обучения. Описываются психологические особенности разных категорий детей с нарушениями интеллекта, которые подлежат индивидуальному обучению. Изложены индивидуальные проблемы умственно отсталых детей с выразительными и стойкими психопатоподобными расстройствами, лобным синдромом, чрезмерным нарушением динамики нервных процессов, эпилептической деменцией, шизофренической деменцией, которые делают невозможной учебу рядом с другими учениками. Установлено, что первоочередной проблемой детей с психопатоподобным синдромом является склонность к аффективным проявлениям поведения. Показано, что лобный синдром в умственно отсталых детей характеризуется кардинальным изменением системы потребностей и мотивации. Определенно, что нарушение взаимодействия между процессами возбуждения и торможения в умственно отсталого ребенка вызывает отставание в развитии психических процессов, эмоций и личности в целом. Охарактеризованы особенности детей с деменцией, которые возникают в результате эпилепсии и шизофрении. На основании анализа психологических особенностей исследуемых категорий детей доказана необходимость коррекционного влияния на них в системе индивидуального обучения.

Ключевые слова: индивидуальное обучение, дети с нарушениями интеллекта, психопатоподобные расстройства, лобный синдром, эпилептическая деменция, шизофреническая деменция.

Dutkovska R. V. Psychological characteristics of children with intellectual disabilities that go under individual training

The article considers the necessity of individual training. It describes the psychological characteristics of different groups of children with mental retardation that undergo individual training. The author denotes individual problems of mentally retarded children with distinct and stable psychopathic disorders, frontal syndrome, excessive violation of the dynamics of neural processes, epileptic dementia, schizophrenic dementia that prevent them from learning along with other schoolchildren. It is found out, that the top-priority problem of children with a psychopathic syndrome is propensity to the highly emotional displays of behavior. The article shows that a frontal syndrome for retard children is characterized by the cardinal change of the system of necessities and reasons. The author detects that malfunction of co-operation between the processes of excitation and braking in mentally retarded child causes lag in development of psychical processes, emotions and personality on the whole. The features of children with a dementia, that arise as a result of epilepsy and schizophrenia, are described. Based on the analysis of the psychological characteristics the article explains the necessity of corrective influence on such categories of children in terms of individual learning.

Keywords: individual training, children with intellectual disabilities, psychopathic disorders, frontal syndrome, epileptic dementia, schizophrenic dementia.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2014 р.
Статтю прийнято до друку 30.10.2014 р.
Рецензент: д.п.н., проф. Миронова С.П.

УДК 37.043.2

ОСОБЛИВОСТІ СУПРОВІДУ АУТИЧНИХ ДІТЕЙ В ІНКЛЮЗИВНИХ УМОВАХ

Івашура Н.С.

Інклюзивна освіта є пріоритетним напрямком розвитку системи шкільної освіти в усьому цивілізованому світі, так як реалізація права громадян з особливими освітніми потребами (ООП) на освіту є одним з головних показників розвитку суспільства.

Переваги інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з аутизмом, очевидні. Цінним є не стільки оволодіння певними знаннями та проходження програми в середовищі звичайних однолітків, скільки можливість сім'ї дитини з особливими освітніми потребами і самій дитині відчути себе повноцінними членами суспільства і навчитися використовувати свої вміння і навички в соціальному середовищі.

Законодавча база України з інклюзивної освіти надає багато можливостей дітям з ООП дошкільного та шкільного віку. Зокрема, постанова Кабінету міністрів України від 15 серпня 2011 № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» чітко регламентує хто приймає рішення про створення класів з інклюзивним навчанням в школі, які умови потрібно виконати по наповнюваності такого класу. Процес організації навчання прописаний в Інструктивно-методичному листі МОН України від 18 травня 2012 Ні 1 / 9-384 «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання», а саме, оскільки передумовою успішного навчання дитини з особливими освітніми потребами є індивідуалізація навчально-виховного процесу, то необхідним компонентом стає індивідуальна програма розвитку.

При складанні Індивідуальної програми розвитку з метою визначення навчальних стратегій і підходів до навчання дитини з особливими освітніми потребами зазначається інформація про індивідуальні особливості, можливості і потреби, рівень сформованості пізнавальних процесів. А саме, досліджується співвідношення рівня розумового розвитку дитини і вікової норми, рівень розвитку когнітивної сфери, особливості емоційно-волової сфери, індивідуально-типологічні особливості.

Основною метою індивідуального планування є допомога педагогічному колективу закладу пристосувати середовище до потреб дитини шляхом надання їй додаткових послуг та форм підтримки у процесі навчання; організації спостереження за динамікою її розвитку. Крім того в індивідуальному навчальному плані дитини з особливими освітніми потребами визначається перелік навчальних предметів, кількість годин та характер адаптації програми, а все це можливо тільки при кропіткій роботі команди фахівців і батьків.

У таку команду входять фахівці психолого-медико-педагогічної консультації, які надають інформацію, на підставі якої будуть розроблятися подальші кроки по створенню індивідуальної програми.

У самому ж навчальному закладі для успішного навчання та супроводу дитини з ООП необхідно створити команду різнопрофільних фахівців за участю сім'ї дитини.

Питанням створення такої команди, їх професійному співробітництву на сьогоднішній день присвячено багато робіт українських дослідників

(Бондар В.І., Данілавічютє Е.А., Єфімова С.М., Колупаєва А.А., Софій Н. З., Шульженко Д.І.).

Професійна співпраця, вміння грамотного проектування педагогічної діяльності, вивчення основних показників, які свідчать про ступінь організації діяльності співпраці команди - всі ці питання хвилюють багатьох дослідників, так як все це є невід'ємними складовими процесу успішного процесу навчання в інклюзивному навчальному закладі.

Одним з найважливіших підсумків канадсько-українського проекту «Інклюзивна освіта дітей з особливими потребами в Україні» стало створення наукових і навчально-методичних робіт, навчальних курсів та посібників. Одна з робіт, це курс «Асистенти вчителя в системі інклюзивного навчання» (Байда Л.Ю., Красюкова-Еннс О.В., Найда Ю.М.), впровадження якого в навчальні програми вищих навчальних закладів, відповідало б новій освітній політиці держави в сфері впровадження інклюзивної освіти. За підсумком проходження даного курсу, школа з інклюзивними класами повинна отримати собі в команду професіонала, який є ключовим компонентом в організації навчально-виховного процесу дитини з особливими освітніми потребами.

В програмі курсу передбачена робота над командною діяльністю, навчанням асистента розумінню особливих потреб дітей, особливостям оцінювання та основних понять супроводу.

Введення посади «асистента вчителя» передбачено українським законодавством. У зазначеній вище постанові Кабінету міністрів України від 15 серпня 2011 № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» зазначається, що саме асистент вчителя забезпечує особистісно-орієнтований навчально-виховний процес, беручи участь в розробці індивідуальних навчальних планів і адаптуючи навчальний матеріал.

Головними ініціаторами впровадження інклюзивної освіти в Україні завжди були неурядові та батьківські організації, що вже довело свою ефективність в нашій державі та в світі. Такі організації опікуються справами інвалідів, освітою для дітей з особливими потребами і, як найбільш зацікавлені учасники процесу, дуже активні у своїй діяльності, що підвищує процент таких дітей в загальноосвітніх школах з кожним роком.

Включення дітей з аутизмом в масову загальноосвітню школу може надавати як значну позитивну дію, наприклад, підвищення рівня комунікативних навичок, так і негативну, наприклад, посилювати прояви проблемної поведінки, підвищувати рівень тривожності. Тому, підтримка і супровід, на наш погляд, має бути присутній в будь-якому випадку, а рівень наданого супроводу повинен варіюватися залежно від важкості прояву симптомів.

Головним чинником успішного включення дітей з аутизмом є розуміння цих проявів, вміння вчасно правильно відреагувати на поведінку і стан дитини, використовуючи існуючі методи, які довели свою ефективність.

Проаналізувавши наявні перспективи та високий рівень навчально-методичної бази для створення успішного супроводу і спираючись на наш особистий досвід, було зроблено ряд висновків і пропозицій щодо створення працюючої схеми супроводу дітей з аутизмом. [1,2,3,4]

Включення двох груп, що складаються з 4 немовленнєвих дітей з поставленим діагнозом РДА (ранній дитячий аутизм) і 4 дітей, що мають нормальні мовленнєві навички з поставленим діагнозом «синдром Аспергера», до навчальних закладів Харківської області показали нам одну перевагу, яка не використовується системою освіти в повній мірі. Такою перевагою виявився супровід дітей їх батьками. Рівень супроводу варіювався від повного до часткового (тільки на перервах), в залежності від індивідуальних особливостей дитини.

Спочатку на такий вимушений крок школи пішли не охоче, але при відсутності можливості забезпечити належне супроводження дитини, іншого виходу як надання можливості перебувати батькам біля дитини не знайшлося. Після деякого часу шкільною адміністрацією було позитивно оцінено таке рішення, зокрема батьки дитини стали повноцінними членами команди шкільного колективу, що бере участь в інклюзивному процесі. На наш погляд, такий позитивний ефект був досягнутий, зокрема, завдяки попередній підготовці батьків фахівцями інклюзивного ресурсного центру (ІРЦ) м.Харків. Підготовка дітей до навчання в інклюзивних умовах тривала 2 роки, підготовка батьків - протягом 1 року, за допомогою семінарів та тренінгів.

Батьки, як найбільш замотивовані учасники включення дитини в інклюзивне середовище, окрім участі в діагностичному етапі і на етапі створення індивідуального освітнього плану, більш тонко реагували на зміни як в обстановці під час навчання і, відповідно, надавали допомогу дитині, так і надавали емоційну і психологічну підтримку дитині в ситуаціях сенсорного або емоційного перевантаження. Це одна з важливих особливостей включення в навчально-виховний процес дитини з аутизмом, який часто лише в присутності батьків здатний соціально реалізовуватися, що дає вагомий аргумент «за» такого супроводу, хоча б на етапі навчання в початковій школі.

Під час нашого дослідження ми виділили ряд важливих завдань, яки виконує асистент вчителя:

- Окрім того щоб бути частиною класного педагогічного колективу, асистент підтримує основного вчителя і забезпечує йому можливість прямої взаємодії з дитиною.
- Асистент повинен бути посередником між дитиною і навколишнім середовищем, він пояснює дитині, що від нього вимагається, вчить як йому слід поводитися, коли реагувати, а коли просто слухати.
- Однією з найважливіших задач звісно є підтримка аутичної дитини під час змін в середовищі, під час спілкування з однолітками, для того щоб знизити тривожність та попередити перевантаження.
- Асистент вчителя служить приміром для наслідування поведінки як для дитини з аутизмом, так і для однокласників, які є частиною інклюзивного процесу.
- Знаючи особливості сприйняття конкретної аутичної дитини, асистент вчителя адаптує та представляє матеріал дитині відповідно до можливостей, виконує роль індивідуального викладача.
- Крім того, асистент вчителя повинен бути здатним спрямовувати однокласників, щоб вони брали участь в процесі інклюзії, створювати на перерві ситуації, що допомагають формуванню ігрових та комунікативних навичок дитини з аутизмом.

На наш погляд, щоб успішно навчати дитину за аутизмом в загальноосвітній школі необхідно навчити дитину відчувати інтерес до навчання, створювати ситуації успіху, підтримувати, щоб дати відчути впевненість у собі і власних силах.

Наступними особливостями, які необхідно враховувати і прописувати в індивідуальному плані розвитку стало включення таких компонентів:

1. Використання структурованого навчання (TEACCH) - це організація середовища навчання для аутичних дітей, яка дозволяє не тільки підвищити рівень розуміння вимог учителя, але і розвивати навички самоконтролю, самоорганізації. Така стратегія навчання ґрунтується на тому, що людям з аутизмом обробка зорової інформації дається легше, ніж обробка вербальної інформації на слух.
2. З попередньої особливості включення і супроводу хотілося б окремо відзначити створення візуального розкладу для перебування в школі, з позначанням що і за чим дитина робить, коли виконує ту чи іншу дію. Ця стратегія результативно працює з будь-яким віком, дозволяючи позначити і пояснити будь-які зміни, даючи можливість зорієнтуватися дитині, яка погано розуміє звернену мову. Такого роду візуальна підтримка була включена до шкільного та повсякденного життя дитини і успішно коректувалася при необхідності асистентоми-батьками.
3. Допомога в розвитку мовлення та комунікативних навичок аутичної дитини – є одним з обов'язкових напрямів роботи не тільки спеціалістів логопедів, АВА-терапевтів, але і супроводжуючого. Асистент вчителя потребує знань щодо використання різноманітних методів навчання комунікації, таких як: вербальний

поведінковий підхід (ABA), система обміну зображень (PECS) та використання допоміжних комунікативних пристроїв.

4. Ще одна особливість супроводу дітей з аутизмом в інклюзивних умовах - це використання заохочень, як для підтримки навчання новим навичкам так і для роботи з проблемною, чи нетиповою поведінкою. Важливим моментом є перехід від їстівних і прямих заохочень до роботи з жетонами. Навички корекції нетипової поведінки, знання з основних принципів поведінкової терапії, на наш погляд, повинно бути у кожного члена команди, що працює з аутичною дитиною, а особливо в асистента педагога.

5. Результативною особливістю супроводу дитини з аутизмом є використання асистентом методу «соціальні історії», коли дитині пропонується алгоритм поведінки в певних ситуаціях, роз'яснення можливих відмінностей виникнення таких ситуацій і стереотипне сприйняття оточуючими, очікування ними реакції з боку дитини.

6. Використання методу "Рівне наставництво" (Peer tutoring, peer mentoring) є найефективнішим для відпрацювання соціальних навичок, розвитку дружніх стосунків серед однолітків-наставників та дітей з аутизмом. Наставники обираються серед академічно успішних однолітків, які мають добрі комунікативні, соціальні та лідерські навички. Приклад наставників служить позитивним зразком для наслідування учнями, спрямовуючи їх до успіху. Однокласники хочуть більше дізнатися про особливості аутичних дітей, а саме через підтримку рівного наставника це проходитиме результативно та зрозуміло для всього класу. Для використання цього методу саме асистент вчителя повинен підібрати рівного наставника та організовувати, спрямовувати його діяльність. В подальшому використання рівного наставництва може трансформуватися у використання так званого підходу «Коло друзів», що окрім впливу на комунікативні навички, формує в дитини з аутизмом поняття впливу його поведінки на оточуючих, та вчить змінювати це на краще.

7. Особливості сенсорного сприйняття аутичної дитини – є суттєвими і важливими, вони повинні враховуватися асистентом вчителя при супроводженні і всією командою при складанні індивідуальної програми розвитку. Фахівці повинні мати знання щодо самостимуляції, як можливого засобу боротьби зі стресом, та вміти підтримати дитину, зменшити прояви сенсорної стимуляції. Сенсорні особливоствості аутичної дитини мають обов'язково враховуватися для зменшення сенсорного перевантаження, та полегшення періоду адаптації чи сприйняття інформації. З нашого досвіду, використання терапії сенсорної інтеграції покращує функціонування дітей з аутизмом в повсякденному житті завдяки вправам, що покликані змінити реакцію мозку на дотик, слух, зір, рух та внесенням певних змін у середовище, в якому навчається дитина.

Найважливішою особливістю успішного супровіду дитини з аутизмом є особистісні характеристики супроводжуючого такі як: емоційна стабільність, вміння контролювати ситуацію залишаючись спокійним, вміння аналізувати свою реакцію на поведінку дитини, для того, щоб змінити її при необхідності.

Таким чином, супроводжуючий, крім основних навичок, також повинен вміти адаптивно приймати рішення і коректувати поведінку «тут і зараз», відзначаючи і вносячи корективи в загальний індивідуальний навчальний план.

З урахуванням існуючої законодавчої та методичної бази про інклюзивну освіту, методик підготовки асистентів педагога в ВУЗах, а також пряму зацікавленість батьків дітей з аутизмом, ми припускаємо, позитивний результат від впровадження курсу для батьків, як для повноцінних супроводжуючих своїх дітей.

Батьки, в якості асистентів вчителя або заздалегідь обраний та підготовлений під конкретну дитину спеціаліст, послуги якого можливо мали б змогу оплачувати батьки дитини, на наш погляд, в даній економічній ситуації дало б змогу розвинутися інклюзивному навчанню. Забезпечення кваліфікованими кадрами здійснюється на даному етапі занадто повільно в порівняння із попитом на такого спеціаліста, як асистент вчителя.

Важливими пунктами в індивідуальному плані розвитку, який виконує асистент педагога, повинні бути використання стратегії візуального розкладу, методи заохочення і «соціальні історії», а так само зміни середовища для запобігання сенсорних перевантажень дитини з аутизмом. Всі ці особливості асистенти вчителя має враховувати та вміти корегувати за підтримки команди фахівців.

Для виконання всіх посадових обов'язків асистента педагога і супровіду дитини з аутизмом, на наш погляд, найважливішим є особисті якості асистента, без яких всі вищезгадані особливості супровіду виконувати неможливо.

Література

1.Байда Л.Ю., Красюкова-Еннс О.В., Найда Ю.М. Програма курсу «Асистент вчителя в системі інклюзивного навчання»/ Л.Ю. Байда, О.В.Красюкова-Еннс, Ю.М. Найда – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. **2. Данілавічютє Е.А., Литовченко С.В.** Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / За ред. А.А. Колупаєвої / Е.А. Данілавічютє, С.В. Литовченко – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 270 с. **3. Колупаева А.А.** Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник/ А.А. Колупаева – К.:Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 197 с **4. Шульженко Д.І.** Формування готовності дітей з аутистичним спектром порушень до навчання у школі. Корекційна педагогіка. Вісник української асоціації корекційних педагогів. – 2008. - №1. С. 9-15. **5.Budge S.** "Peer mentoring in post

secondary education: implications for research and practice." J Coll Reading Learning, 2006; 37(1):71–85; p. 71. **6. Hodgdon, L. & Bryant, M.** (2010) Practical communication tools for autism: Using visual strategies for lifelong success. Troy, MI: QuirkRoberts Publishing.

References

1.Baida L.U., Krasukova-Enns O.V., Naida U.M. Programa kyrsa Asistent vchitelya v sisteme inklusivnogo navchannya/ L.U. Baida, O.V. Krasukova-Enns, U.M. Naida – K.:Vudavnucha grypa A.S.K., 2012 **2. Danilavichyte E.A., Litovchenko S.V.** Strategii vukladannya v inklusivnomy navchalnomy zakladi:navchalno-metoduchnui posibnuk/za red. A.A. Kolypaevoi/ E.A. Danilavichyte, S.V. Litovchenko – K.:Vudavnucha grypa A.S.K., 2012 – 270s. **3. Kolypaeva A.A.** Profesine spivrobitnuctvo v inklusivnomy navchalnomy zakladi:navchalno-metoduchnui posibnuk/ A.A. Kolypaeva – K.:Vudavnucha grypa A.S.K., 2012 – 197s.**4.Shulzchenko D.I.** Formyvannya gotovnosti ditei z aytustuchnumu poryshennyamu do navchannya y shkoli. Korekcina pedagogika. Visnuk ykrainskoi asociacii pedagogiv. – 2008. - №1. C. 9-15. **5.Budge S.** "Peer mentoring in post secondary education: implications for research and practice." J Coll Reading Learning, 2006; 37(1):71–85; p. 71. **6. Hodgdon, L. & Bryant, M.** (2010) Practical communication tools for autism: Using visual strategies for lifelong success. Troy, MI: QuirkRoberts Publishing.

Івашура Н.С. Особливості супровіду аутичних дітей в інклюзивних умовах

У статті розглядається напрям зі створення професійної команди для організації успішного навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Проаналізовано навчально-методична та законодавча бази, направленні на організацію інклюзивного навчання в загальноосвітніх школах, а саме порядок створення інклюзивних класів, створення індивідуальної програми з урахуванням особливостей розвитку дитини. Обґрунтована необхідність використання батьків не тільки як повноправних учасників мультидисциплінарної команди при створенні індивідуальної програми розвитку, але і в якості асистента вчителя, що супроводжує дитину з аутизмом. Під час дослідження були виділені важливі завдання, які повинен виконувати асистент, такі як підтримка, посередництво, допомога та моделінг. В статті запропоновані необхідні умови для успішного супроводу аутичних дітей, зазначений ряд методик та підходів, які є обов'язковими для ефективної реалізації індивідуальної програми розвитку, включення дитини в шкільне середовище та створення сприятливих умов для покращення комунікативних навичок.

Ключові слова: супровід дітей з аутизмом, організація успішного навчання та супроводу, індивідуальна програма розвитку, загальноосвітня школа.

Ивашура Н.С. Особенности сопровождения аутичных детей в инклюзивных условиях

В статье рассматривается направление по созданию профессиональной команды для организации успешного учебно-воспитательного процесса детей с особыми образовательными потребностями (ООП). Проанализированы учебно-методическая и законодательная базы, направленные на организацию инклюзивного обучения в общеобразовательных школах, а именно порядок создания инклюзивных классов, создание индивидуальной программы с учетом особенностей развития ребенка. Обоснована необходимость использования родителей не только как полноправных участников мультидисциплинарной команды при создании индивидуальной программы, но и в качестве ассистента учителя, сопровождающего ребенка с аутизмом. В ходе исследования были выделены важные задачи, которые должен выполнять ассистент, такие как поддержка, посредничество, помощь и моделинг. В статье предложены необходимые условия для успешного сопровождения аутичных детей, указан ряд методик и подходов, которые являются обязательными для эффективной реализации индивидуальной программы, включение ребенка в школьную среду и создание благоприятных условий для улучшения коммуникативных навыков.

Ключевые слова: сопровождение детей с аутизмом, организация успешного обучения и сопровождения, индивидуальная программа развития, общеобразовательная школа.

Ivashura N.S. Features in supporting autistic children in inclusion

The article analyzes the trend to create professional team for organizing a successful educational process of children with special educational needs. Analyzed the teaching methods and the legal framework aimed at the organization of inclusive education in mainstream schools, namely the order of creation of inclusive classes, the creation of individual programs allowing for the development of the child. In article we analizing the support of parents not only as full participants in a multidisciplinary team in creating an individual program, but also as an assistant to the teacher accompanying the child with autism. The research marked the important tasks to be performed an assistant, such as support, mediation, support and modeling. The article suggests the conditions necessary for the successful maintenance of autistic children, identified a number of techniques and approaches that are required for the effective implementation of individual programs, including the child in the school environment and the creation of favorable conditions for the improvement of communication skills.

Keywords: support of children with autism, the organization of successful training and support, individual program development, comprehensive school.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2014р.
Статтю прийнято до друку 12.11.2014р.
Рецензент: д.п.н., проф. Д.І.Шульженко